

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА КАРТИНА СВІТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-МІНІМАЛІСТІВ

Дегтярєва Є.О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються особливості індивідуально-авторської картини світу французьких письменників-мінімалістів у ракурсі їхньої творчості. Дослідження виконано на матеріалі французьких мінімалістичних романів кінця ХХ – початку ХХІ століть. У роботі окреслено лексико-семантичний та образний простори творів французьких письменників-мінімалістів. Це дозволило відтворити їхню індивідуально-авторську картину світу. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що творчість французьких письменників-мінімалістів Франсуа Бона, Жана Ешноза, Крістіана Гайї, Крістіана Остера, Жана-Філіппа Туссена є цінним матеріалом для сучасної когнітивної поетики в цілому та для дослідження концептуального простору творів письменників французького мінімалістичного роману кінця ХХ – початку ХХІ століть зокрема.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, індивідуально-авторська картина світу, концепт, постмодернізм, французький мінімалістичний роман.

Постановка проблеми. Термін «картина світу» є одним із головних понять, що виражають специфіку людини та її буття, її взаємовідносини зі світом і найважливіші умови її існування у світі [10, с. 11]. Її визначають як цілісний глобальний образ світу, який лежить в основі світобачення людини та репрезентує суттєві властивості світу в розумінні її носіїв і є результатом усєї духовної активності людини [там само, с. 21]. У нашому дослідженні ми розглядаємо таку форму об'єктивації картини світу, як художній текст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на наявність лінгвістичних та літературознавчих розвідок, спрямованих на вивчення індивідуально-авторської картини світу у художньому тексті [1; 3; 4; 7; 8; 10], досі не розкритою залишається її специфіка у французьких мінімалістичних романах кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нагальною є необхідність дослідження специфіки індивідуально-авторської картини світу у французькому мінімалістичному романі кінця ХХ – початку ХХІ століть, адже творчість французьких письменників-мінімалістів є цінним матеріалом для сучасної когнітивної поетики в цілому та для дослідження концептуального простору творів письменників французького мінімалістичного роману кінця ХХ – початку ХХІ століть зокрема.

Вибір матеріалу дослідження – романів французьких письменників-мінімалістів кінця ХХ – початку ХХІ століть – обґрунтовується тим, що їх творчість є малодоступною широкому читачеві в Україні у зв'язку з майже повною відсутністю перекладених текстів. А наявні мовознавчі розвідки, об'єктом яких є французька мінімалістична проза, відзначаються лінгвістичними векторами дослідження [11; 12; 17].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є реконструкція індивідуально-авторської (мовної та концептуальної) картини світу французьких письменників-мінімалістів кінця ХХ – початку ХХІ століть на основі їх творчості кризь призму дослідження внутрішнього мовлення персонажів.

Виклад основного матеріалу. Приналежність обраних для дослідження художніх текстів до творчого доробку окремих письменників-мінімалістів кінця ХХ – початку ХХІ століть – Ф. Бона, Ж. Ешноза, К. Гайї, К. Остера, Ж.-Ф. Туссена дозволяє нам констатувати індивідуально-авторський характер картини світу, що розглядається. Індивідуально-авторська картина світу є результатом

концептуалізації та категоризації свого світовідчуття певною мовною особистістю [1, с. 72]. Будучи опосередкованою мовою та авторським світобаченням, вона отримує свою матеріальну оболонку в процесі розумово-мовленнєвої діяльності письменника, тобто при створенні ним художніх текстів, та є віддзеркаленим у них кризь призму сукупності вербалізованих концептів різного типу [8, с. 175].

У художньому тексті автор виступає тим ядром, стрижнем, навколо якого реалізуються інтерпретація художнього твору [3, с. 16]. Він передає читачам власний досвід, свою інтерпретацію дійсності, вибираючи та певним чином розташовуючи номінативні одиниці, здатні передати його інтенції, тобто ту концептуальну картину світу, яку йому необхідно донести до читача [5, с. 77]. Отже, вихід до індивідуально-авторської картини світу пролягає через лексико-семантичний та образний простори творіння письменника, у яких зображується не тільки його суб'єктивна картина об'єктивного світу, але й ті акценти та пріоритети, які він сам розміщує в тексті [4, с. 50].

Мовна картина світу кожного письменника вирізняється кількістю номінативних одиниць, змістом їх значень, іншими мовними явищами, що виражають концептуальну картину світу [7, с. 162]. Вони створюють як особливе уявлення про світ, так і власну мовну картину, яка відповідає їх досвідові, умовам життя й особливостям психічного складу, інтелектуальному розвитку й естетичним уподобанням. Індивідуальний мовний світ віднаходить вираження у мовленні окремого автора, тобто конкретному письменнику властива система мовних засобів, що відображає індивідуально-авторську картину світу [там само].

Існує тісний зв'язок між поняттями «мовна особистість» та «когнітивний стиль автора». Під когнітивним стилем ми розуміємо, за О.О. Кубряковою, стиль подачі та представлення інформації, особливості її розташування та організації в тексті, що пов'язані зі специфічною вибіркою когнітивних операцій або їх переважним використанням у процесах побудови та інтерпретації текстів різних типів [6, с. 80]. Однією з його функцій є функція самовираження, що включає можливість мовної особистості виразити себе кризь індивідуальну діяльність; у нашому разі йдеться про мовленнєву поведінку автора [13, с. 62], його індивідуально-авторські особливості концептуалізації світу [2, с. 6].

Наше фокусування на особливостях репрезентації індивідуально-авторської картини світу пов'язане

з постатями письменників-мінімалістів кінця ХХ – початку ХХІ століть, творчість яких перебуває у нерозривному з'язку з їх життям. Обрані нами автори є знаковими посталями, їхня творчість відноситься до цікавих новаторських явищ французького постмодерну. Їхня мінімалістична проза відзначається багатогранністю, неоднозначністю, складністю, неординарністю, специфічністю та експериментальністю.

Творчість письменників-мінімалістів є своєрідним естетичним феноменом сучасної французької культури кінця ХХ – початку ХХІ століть, вона посіла почесне місце у сучасній літературі Франції. У їхніх різних за способами репрезентації та жанрами творах відображаються теми самотності, нещасного кохання, душевної порожнечі, нудьги, хвороб, страху, пасивності, нерішучості, розгубленості, відчуженості, безсилля, смерті, тлінності існування, а також тема маленьких буденних трагедій людини, що є актуальними для французького соціуму кінця ХХ – початку ХХІ століть. Водночас несхожі та різнорідні ці мінімалістичні романи об'єднані єдиним світобаченням – кризою сучасного споживчо-симулятивного постмодерного буття.

Художня картина світу французьких мінімалістичних творів формується під впливом життєвих переконань їхніх авторів. Можна припустити, що кожен з їхніх романів є тією чи іншою мірою автобіографічним. Адже, про що не писав би письменник, він пише про себе. Дійсність він пізнає, вивчає і представляє у художній словесності через призму свого Я [7, с. 23]. У французьких мінімалістичних творах зображуване часто є частиною життя самого автора, його переживань. Події, у яких письменник брав участь або волею долі опинявся серед них, часті стають предметом художнього дослідження, оскільки важливим чинником світогляду митця виступають життєві обставини. Вони певним чином корегують теми, погляди автора на світ, формують переконання, інколи впливають на вибір жанру, форми чи диктують його [там само, с. 63].

Так, Франсуа Бон уже у своїй першій книзі «Sortie d'usine» звертається до теми робочої людини. Отримавши диплом інженера, автор кілька років працював у сталеливарній промисловості у Франції та у галузі електронно-променевого зварювання за кордоном і знає зсередини світ працівників фізичної роботи. У своїх творах він подає сірі безликі умови існування у спальних районах і промислових зонах як реалістичні факти без художнього опрацювання: *Une gare, s'il faut situer, laquelle n'importe il est tôt, sept heure un peu plus, c'est nuit encore. Avant la gare il y a eu un couloir déjà, lui venant du métro, les gens dans le même sens tous ou presque, qui arrivent sur Paris. Lui contre la foule, remontant* [14, с. 7]. Особовий наголошений займенник 3-ої особи однини *lui*, вжитий на самому початку роману, підкреслює типовість, банальність ситуації, герой – один із натовпу, автор не вважає за необхідне навіть його представляти. Місце дії також не має значення (*une gare, s'il faut situer, laquelle n'importe*).

Письменник широко використовує техніку фрагментів, номінальні фрази: *La pendule, l'heure, regard réflexe, dressé hulé* [там само, с. 7], які передають втрату ідентичності робітничої маси. Робота на конвеєрі призводить до відчуження людей від результатів своєї праці, народження порожнечі в серці і душі, а разом із тим, і до відсторонення від мови та соціуму: *Un type ou deux de sa boote mais c'est convenu ils s'évitent mine de rien, à cette heure on marche au radar* [там само, с. 9]. Налагодження соціальних зв'язків не відбувається, кожен залишається у своїх сумнівах і самотності.

Цю тему підіймає у своїх творах і Жан Ешноз, соціолог за освітою, він тонко розбирається у проблемах суспільства. Герой роману «Je t'en vais» «Бомгартнер всіляко намагається ізолюватися, це показує його поведінка у метро: *Dans le métro [...] Baumgartner préfère toujours les strapontins aux banquettes [...]* [15, с. 84], де він уникає будь-якого контакту з іншими *des frottements et des gênes, des contacts, des difficultés de croisement ou de décroisement des jambe, des regards parasites et des conversations don't il n'a que faire* [там само].

Будучи всебічно розвинутою особистістю, Ж. Ешноз займався не тільки соціологією, у молодості він відкрив для себе джаз, який у подальшому мав велике значення в житті і написанні творів письменника. У його прозі поєднуються різні романні форми та прийоми джазової музики. Так, наприклад, саме із джазу письменник запозичив синкопу, яка у музиці означає зміщення акценту з сильної (або відносно сильної) долі такту на слабку. У синтаксисі ж вона вводить неочікуваний і недоречний елемент, який руйнує мелодику фрази [17, с. 75]. Ритм розповіді порушується втручанням оповідача або раптовою зміною часу дієслів. Синкопа повертає увагу до незначних або банальних предметів: *De hautes fenêtres donnant sur des acacias, des oeillets, du lierre et du gravier, se prolongent par une terrasse bordée d'une rambarde étroite et creuse, pleine de terre dans laquelle croissent sans enthousiasme de mauvaises herbes et d'autres, parmi lesquelles un pissenlit* [15, с. 93]. Опис квітника з «благородними» рослинами (*acacias, des oeillets, du lierre*) закінчується згадуванням бур'янів і простої кульбаби (*de mauvaises herbes, un pissenlit*).

Музика пронизує і всю творчість Крістіана Гайї, який пройшов нелегкий життєвий шлях, перш ніж почав писати. Він хотів бути пілотом, але короткозорість завадила йому. У молодості дев'ять років грав джаз, але зрозумівши, що музика виснажує його, вирішив покинути її і був змушений заробляти собі на життя, працюючи спеціалістом з опалення. Ця автобіографічна деталь відображення у його романі «Un soir au club», герой якого так само облишив улюблену справу начебто через проблеми зі здоров'ям: *Le travail de Simon consistait à chauffer non pas l'ambiance d'un club, le coeur de ses auditeurs mais des hargars, des entrepôts, des ateliers ou des laboratoires. [...] Le reprit quand il cessa de jouer pour raisons de santé. Appelons ça des raisons de santé. C'est évidemment plus compliqué* [16, с. 12]. Переставши грати, К. Гайї відкрив кабінет психоаналітика, але швидко пересвідчився, що це не те, чим би він хотів займатися. І лише читаючи С. Беккета, він зрозумів, що література – це його покликання. Вплив ірландського письменника на К. Гайї є дуже помітним у його перших творах, на що йому вказав Ж. Ліндон, директор видавництва «Мінюї» («Minuit»), спочатку відмовивши його друкувати.

Стиль письма К. Гайї наповнений ритмом джазу. Для створення напруги і внутрішнього конфлікту він імпровізує, змінює тем оповіді, використовує контрасти, синкопу і свінг (виражальний музичний засіб, коли перша з кожної пари нот, що граються, подовжується, а друга – скорочується) [9, с. 234]. Герой його романів так чи інакше пов'язані з музикою: саксофоністи – amator і колишній напівпрофесіонал у «Be-Bop», музикант у «Dernier amour», екс-джазмен і власник джазового клубу у «Un soir au club» та інші.

Не одразу став письменником і інший мінімаліст – Крістіан Остер. Він був наглядачем у ліцеї, продавцем у книгарні, коректором. Такий різнопла-

новий досвід отримує відображення у його творах. Герої романів Остера – звичайні людини з їх повсякденними проблемами. Гумор автора робить маленькі життєві драми персонажів, такі як любовні переживання, самотність, страх смерті банальними і водночас надзвичайно гострими.

Так, наприклад, Жак – головний герой його роману «Une femme de ménage» наймає хатню робітницю. Але за бажанням навести порядок у квартирі стоїть потреба порвати з минулим, оскільки його покинула кохана і він дуже страждає: *Parce que c'est à cause de Constance, tout ça. Sans elle, je n'aurais jamais tiré sur cette languette. J'avais attendu six mois. Six mois sans ménage, six mois sans Constance. Une femme qui m'avait occupé l'esprit et le coeur, sans cesse, et qu'il me suffisait de voir ou d'évoquer pour me dire que la vie avait une forme. [...] On ne pense plus à elle. Plus de la même façon. C'est une femme lointaine, maintenant, une femme du passé dont l'image, oui. S'estompe. [...] Parce que ça suffit. Assez des assiettes sales, aussi, des verres pas nets. [...] J'avais donc besoin d'ordre. [...] J'avais juste l'envie de propre. Alors je l'avais appelée, cette, comment dire. J. F. Pas au secours. A l'aide, oui, un peu* [18, с. 8–9]. Уживання часу Conditionnel passé умовного способу *je n'aurais tiré* із прислівником *jamais* указує на те, що герой був змушений найняти хатню робітницю, тобто учинив проти своєї волі. Тричі повторений дейктивний елемент *six mois* означає те, що він довго чекав і сподівався на зміну ситуації. Паралельна конструкція *six mois sans ménage, six mois sans Constance* свідчить про те, що кохана жінка була для персонажа запорукою стабільності і порядку, а без неї він почувається погано. Метафори *une femme qui m'avait occupé l'esprit et le coeur* та *la vie avait une forme* свідчать про ступень важливості цієї жінки у житті Жака. Заперечні конструкції *ne plus i plus de la même façon* та двічі повторене слово *femme* з неозначеним артиклем однини *une* та означеннями *lointaine i du passé* вказують на його рішучість забути про минуле. Згодом ми дізнаємося, що хатня робітниця Лора увійшла не тільки до квартири героя – але й у його життя, і він уже не знав, що робити далі: *C'est que, plus nous avions de rapports, Laura et moi, plus je me sentais dans l'obligation de construire, avec elle* [там само, с. 94].

Список літератури:

1. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая картина мира и ее отражение в языковом знаке / Н. Ф. Алефиренко // Художественный текст и языковая личность: IV Всерос. науч. конф., 27–28 сентября 2005 г.: тезисы докл. – Томск, 2005. – С. 67–72.
2. Безребра А. Ю. Лінгвостилістичні та семантико-когнітивні аспекти поетики Е. Діккінсон: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. Ю. Безребра. – К., 2007. – 19 с.
3. Дорош О. О. Лінгвокогнітивні і комунікативні аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Дорош Ольга Олександрівна. – К., 2006. – 206 с.
4. Каратеева Г. М. Поняття мовної особистості та когнітивного стилю: гендерний аспект / Г. М. Каратеева // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 17 квітня 2014 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К.: Кафедра, 2014. – С. 49–51.
5. Кресан Е. Я. Концепт в тексті: номинативные ракурсы в свете функционализма / Е. Я. Кресан // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 1999. – Вип. 11. – С. 76–82.
6. Краткий словарь когнитивных терминов / [под общей ред. Е. С. Кубряковой]. – М.: МГУ, 1996. – 248 с.
7. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: [посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Марія Крупа. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 496 с.
8. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. д-ра філол. наук: 10.02.04 / Ніконова Віра Григорівна. – Дніпропетровськ, 2008. – 558 с.
9. Овчинников Е. В. История джаза: в 2 вып. / Евгений Всеволодович Овчинников. – М.: Музыка, 1994. – Вып. 1. – 238 с.
10. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М.: Наука, 1988. – 247 с.
11. Шевякова Э. Н. Современная французская проза рубежа веков: модификация романной формы: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (западно-европейская литература)» / Э. Н. Шевякова. – М., 2009. – 33 с.

Повсякденні проблеми і страхи сучасної людини описує у своїх творах і Жан-Філіпп Туссен. Його романи – це іронічне відтворення стихії банальності, в якій нічого не відбувається [12, с. 277]. Автор зазначає, що все, про що він пише тією чи іншою мірою, є автобіографічним, пережитим якщо не у реальності, то в уяві. В його романах відображається нестабільність існування героїв у нестабільному світі, в якому вони – сторонні [11, с. 25]. Від абсурдного світу герой тікає у замкнений простір телефонних будок і ванних кімнат, шукаючи порятунку від симулятивного несправжнього життя. Однак, безмежний простір думки, який видається йому порятунком, стає черговим симулятором, оскільки з кабін і будок його думки звертаються до екзистенційних проблем буття, але вони є можливими лише за склом цих будок і кабін, та й сам герой відчуває штучність замкненої мрії: *Assis dans l'obscurité de la cabine, mon manteau serré autour de moi, je ne bougeais plus et je pensais. Je pensais oui et, lorsque je pensais, les yeux fermés et le corps a l'abri, je simulais une autre vie* [...] [19, с. 125]. У своїх думках він «симулює» інше життя (*je simulais une autre vie*).

Висновки і пропозиції. Отже, можна стверджувати, що французькі мінімалістичні романи кінця ХХ – початку ХХІ століть є діалогічними рефлексіями авторів про самих себе, проблеми буття, становлення людини перехідної епохи. Французький мінімалістичний роман по-своєму творить реальність і роману рефлексію про неї. Перевідкриття суб'єкта і стереотипно-масової психології в ігровому просторі гібридних романів французьких письменників-мінімалістів приводить до створення нових форм психологічної оповіді. Особливості переосмислення навколишньої реальності авторами-мінімалістами безпосередньо відтворюються у внутрішньому мовленні їхніх персонажів. У французьких мінімалістичних творах показ почуттів і станів здійснюється через поетику кінематографічного кадру, у внутрішньому мовленні відбувається взаємодоповнення спонтанно-інтуїтивного та раціонально-аналітичного, зростає роль внутрішнього монологу. Художня мінімалістична проза наскрізь пронизана суперечливим внутрішнім буттям героїв і має складне концептуальне підґрунтя, що обумовлює перспективи подальших досліджень.

12. Шервашидзе В. В. Стихия банальности в романах Ж.-Ф. Туссена / В. В. Шервашидзе // Литература XX века: итоги и перспективы изучения: [материалы Пятых Андреевских чтений. Сборник научных статей / под ред. Н. Н. Андреевой, Н. А. Литвиненко, Н. Т. Пахсарьян]. – М.: Экон, 2007. – С. 276–283.
13. Юдина Н. В. О возможности связи когнитивных стилей и некоторых языковых процессов / Н. В. Юдина // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов, 2006. – № 1. – С. 61–68.
14. Bon F. Sortie d'usine / François Bon. – P.: Editions de Minuit, 2011. – 169 p.
15. Echenoz J. Je m'en vais / Jean Echenoz. – P.: Editions de Minuit, 2001. – 256 p.
16. Gailly C. Un soir au club / Christian Gailly. – P.: Editions de Minuit, 2004. – 173 p.
17. Jerusalem C. Je m'en vais (1999). Jean Echenoz / Christine Jerusalem. – P.: Hatier, 2007. – 127 p.
18. Oster C. Une femme de ménage / Christian Oster. – P.: Editions de Minuit, 2003. – 224 p.
19. Toussaint J.-P. L'appareil photo / Jean-Philippe Toussaint. – P.: Editions de Minuit, 2007. – 126 p.

Дегтярёва Е.А.

Киевский национальный лингвистический университет

ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКАЯ КАРТИНА МИРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧЕСТВА ФРАНЦУЗСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ-МИНИМАЛИСТОВ

Аннотация

В статье рассматриваются особенности индивидуально-авторской картины мира французских писателей-минималистов в ракурсе их творчества. Исследование выполнено на материале французских минималистических романов конца XX – начала XXI века. В работе определён лексико-семантический и образный просторы произведений французских писателей-минималистов. Это позволило воссоздать их индивидуально-авторскую картину мира. Актуальность выбранной темы обусловлена тем, что творчество французских писателей-минималистов Франсуа Бона, Жана Эшноза, Кристиана Гайи, Кристиана Остера, Жана-Филиппа Туссена является ценным материалом для современной когнитивной поэтики в целом и для исследования концептуального пространства произведений писателей французского минималистического романа конца XX – начала XXI веков в том числе.

Ключевые слова: внутренняя речь, индивидуально-авторская картина мира, концепт, постмодернизм, французский минималистический роман.

Dehtiarova Y.O.

Kyiv National Linguistic University

AUTHOR'S INDIVIDUAL PICTURE OF THE WORLD THROUGH THE PRISM OF THE FRENCH MINIMALIST WRITERS' WORK

Summary

The article considers the features of the author's individual picture of the world of the French minimalist writers from the perspective of their work. The study was performed based on the material of the French minimalist novels of the late XX – early XXI century. The paper outlines the lexical-semantic and imaginative context of the French minimalist writers' works. It allowed to reproduce an author's individual picture of the world. The relevance of the chosen topic is conditioned by the fact that the work of French minimalist writers, such as François Bon, Jean Echenoz, Christian Gailly, Christian Oster, Jean-Philippe Toussaint, is a valuable material for modern cognitive poetics in general, and for studying the conceptual context of minimalist writers' works of the French novel of the late XX – early XXI century in particular.

Keywords: author's individual picture of the world, concept, French minimalist novel, internal speech, postmodernism.